

УДК 65.012.32 (477)

В.І. Вороной, Н.Г. Гребенник, Ю.О. Наврозова

**ПРОГРАМА КЛАСТЕРИЗАЦІЇ
В ПОРТОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ**

В статті визначаються шляхи реалізації кластерної концепції в морській галузі та запропоновано програму кластеризації в сфері портової діяльності України.

Ключові слова: кластерні об'єднання, кластерна концепція, програма кластеризації.

В статье определяются пути реализации кластерной концепции в морской отрасли и предложена программа кластеризации в сфере портовой деятельности Украины.

Ключевые слова: кластерные объединения, кластерная концепция, программа кластеризации.

In article ways of implementation of the cluster concept in sea branch are defined and the clustering program in the sphere of port activity of Ukraine is offered.

Effective solution of problems of port sphere – activization of mutually beneficial cooperation in the port activity by creation of functional associations for the effective solution of joint tasks (clusters).

On the basis of the conducted research for effective interaction of business, science and the power it is necessary to realize the actions:

1. To create Working (initiative) group of employees of state company “Administration of Sea Ports of Ukraine” (ASPU), the enterprises of port community with participation of representatives of the regional authorities, the scientific and educational organizations of branch for the purpose of development of organizational and methodical providing the creation mechanism of a sea cluster.

© Вороной В.І., Гребенник Н.Г., Наврозова Ю.О., 2013

2. To choose and economically to prove an organizational and economic form of cluster association on the basis of studying of the international experience of functioning of sea clusters and taking into account standard and legal base of Ukraine.

3. To carry out monitoring of requirements of the port enterprises for the purpose of identification of incentives for participants in interaction in system “business – the power – science – education”.

4. To develop occurrence rules, and also an order and conditions of participation in work of a sea cluster for ensuring accurate coordination of activity of participants within a cluster.

5. To develop the attraction mechanism for participation in a cluster, containing, along with other, the list of advantages to participants of a cluster before other subjects of managing.

6. To address to ASPU with the offer to assume functions on creation and coordination of cluster work with involvement of representatives of the scientific environment.

Implementation of the offered cluster concept will promote: to strengthening of intercompany streams of ideas and information; to ensuring compliance of development strategy of the separate enterprises of the development general strategy of the seaside region and Ukraine port economy; to professional development of employees of the branch enterprises; activization of innovative activity in branch; to the solution of a number of social problems in the region; to growth of region welfare and level of competitiveness of a cluster participants.

Keywords: cluster associations, cluster concept, cluster program.

Постановка проблеми. Останнім часом все більшого значення для розвитку економіки галузі здобувають наука і освіта, які генерують нові знання і забезпечують підготовку висококваліфікованих працівників для підприємств та організацій портового співтовариства. Саме нові знання стають важливою складовою сучасного суспільства.

Розвиток інформаційних технологій, підвищення ролі науково-технічного процесу, глобалізація світової економіки вимагають впровадження нових підходів та методів в управлінні.

В сучасних умовах господарювання успішними стають такі бізнес-структури, які використовують нові економічні підходи в організації своєї діяльності. Такі структури частіше за все містять в своєму складі власні дослідницькі центри, які здійснюють наукове супроводження їх діяльності, та тісно співробітничать з навчальними закладами, в межах яких здійснюється підготовка та перепідготовка кадрів для учасників цих структур.

В найбільш повному ступені вимогам цієї взаємодії відповідає така відносно нова для України форма об'єднання підприємств та організацій як кластери, які зараз ефективно функціонують не тільки в промислово-розвинених країнах, але й у тих країнах, що розвиваються. Кластери виникають на національному, регіональному та муніципальному рівнях. Діапазон форм і видів кластерних структур надзвичайно широкий. Це створює значні складності при формуванні морського кластеру в конкретному регіоні, що вимагає проведення в цій сфері глибокої дослідницької роботи. Проте, кластери визнані однією з найбільш ефективних виробничих систем епохи глобалізації і Економіки Знань (Knowledge Economy), що орієнтується на пріоритетність їх розвитку.

При розробці стратегічних планів розвитку морегосподарського комплексу України слід враховувати європейський досвід взаємодії суміжних секторів економіки транспортно-промислових регіонів і на його основі створювати повноцінні портіві кластери з єдиною інформаційною системою, моніторингом зон тяжіння вантажів і перетину транспортних потоків, розрахунком коефіцієнтів ефективності вантажів, використання вантажного транспорту і механізмів, прогностичними показниками виробництва доданої вартості на кожному етапі тощо [4].

У зв'язку із цим питання вдосконалення системи взаємодії підприємств та організацій в портовій діяльності України шляхом використання кластерної концепції через свою актуальність заслуговує на особливу увагу з боку науки. Виникла необхідність провести всебічні комплексні дослідження, щоб проаналізувати і оцінити актуальність і доцільність відповідних перетворень і розробити в підсумку рекомендації зі зміни в законодавчих і нормативних актах.

Огляд останніх досліджень та публікацій. На сучасному етапі розвитку виділяють наступні тенденції у функціонуванні морських портів:

- зменшення державного регулювання в господарській діяльності портів і розвиток конкурентних відносин за рахунок посилення ринкових механізмів у галузі;
- розвиток припортової промисловості, посилення її впливу на розвиток морських портів;
- активізація державно-приватного партнерства;
- наявність підприємств-лідерів, які можуть виступати ініціаторами поліпшення взаємодії суб'єктів господарювання в галузі;
- використання досягнень НТП;
- інформатизація портового співтовариства.

У той же час намітилися проблеми, які стримують розвиток портів:

- низький рівень інституціональності потенційних учасників транспортного процесу;
- роз'єднаність дій представників бізнесу, науки і освіти;
- падіння вантажопотоків і як наслідок зниження прибутковості діяльності підприємств;
- незакінченість процесу реформування й наявність невизначеності в діяльності суб'єктів господарювання [7-8].

Ефективний шлях вирішення зазначених проблем – активізація взаємовигідного співробітництва в сфері портової діяльності шляхом створення функціональних об'єднань для ефективного рішення спільних завдань у формі кластеру.

Питанню взаємодії підприємств та організацій в морській галузі присвячено багато праць. Зокрема, вказується, що підприємства і організації, поєднуючись у кластер, не втрачають своєї юридичної і економічної самостійності, продовжують функціонувати в умовах конкуренції, у той же час одержують певні переваги, які виділені для окремих груп учасників кластера і у систематизованому виді представлені в роботі [13].

Аналіз світового досвіду створення кластерів у морській галузі й вивчення особливостей створення кластерних об'єднань нашої країни [1, 6, 9-11, 14] дозволив виділити основні етапи формування морських кластерів в Україні [3]. Але досі відсутній механізм створення морського кластеру та не вказані конкретні кроки на цьому шляху.

Завдання дослідження. Завданнями дослідження є визначення шляхів реалізації кластерної концепції в морській галузі та розробка програми кластеризації в сфері портової діяльності України.

Основний матеріал дослідження. Реалізація структурних перетворень в портовому господарстві України, які викликані введенням в дію Закону України «Про морські порти України», має потребу в значному обсязі законодавчих і організаційних заходів, які повинні бути реалізовані в обмежені терміни.

Діюча зараз структура управління портовим господарством передбачає активну співпрацю всіх учасників портового співтовариства з залученням представників місцевих органів влади.

Як відомо, основою кластерної концепції є об'єднання трьох складових: бізнес, влада і наука, що відповідає сучасним потребам в системі управління галуззю. У світовій практиці кластери зарекомендували себе як життєздатні структури, які можуть ефективно функціонувати і приносити позитивні результати для економіки країни. Для ефективної реалізації кластерної концепції в морській галузі України необхідно вивчити світовий досвід кластеризації.

Функції щодо розвитку, побудові мережевих структур та їх інтернаціоналізації виконують спеціальні інститути, зокрема центри експертизи (у Фінляндії), центри переваги (Голландія, США), центри маркетингово-аналітичних досліджень (США, Казахстан), бізнес-центри, технопарки, технополіси, спеціальні економічні зони тощо.

До джерел ресурсного забезпечення реалізації кластерної політики в різних країнах відносяться:

- регіональні цільові, а також відомчі програми;
- державні програми;
- кошти державних інститутів розвитку;
- кошти венчурних фондів;
- засоби на реалізацію програм розвитку малого бізнесу

тощо.

При цьому слід підкреслити, що в усіх країнах звертається увага на необхідність відповідної державної політики в сфері кластеризації. Наприклад, сингапурський досвід свідчить, що **державна політика** грає вирішальне значення в процесі формування й розвитку кластерів. Необхідними умовами успішної організації таких кластерів є **скоординована і цілеспрямована діяльність** всіх причетних державних відомств, а також стабільна довгострокова державна економічна політика в інвестиційній, податковій і інноваційній сферах [10].

Кожна країна виробляє зручну для себе політику формування кластерних об'єднань. Різні країни дотримуються різних підходів в процесі побудови державної політики підтримки кластерних об'єднань (рис. 1).

Спостерігається розуміння важливості кластеризації і з боку владних структур в морській галузі України. Зокрема, в Проекті Стратегії розвитку морських портів України пропонується карта спеціалізації портів, що є основою для стратегії.

В цьому документі виділяються 3 типи стратегічного розвитку:

- ефективна обробка вантажів;
- гармонічне зростання;
- створення кластерів.

Франція	•Партнерство між локальними промисловими групами, університетами та дослідницькими центрами
Німеччина	•Підтримка регіонів шляхом надання дослідницьким інститутам устаткування, технологій, фінансів
Великобританія	•Акцент та кооперацію між бізнесом та наукою
Японія	•Створення спеціальних економічних зон та спрощення оподаткування для ефективно працюючих кластерів
США	•Співробітництво бізнесу та науки на принципах конкуренції - фінансування університетів здійснюється приватним сектором в залежності від результатів дослідження
Китай	•Комерціалізація наукових розробок

Рис. 1. Особливості національних політик різних країн в питанні підтримки кластерних об'єднань

Вказується, що відповідно до Проекту Стратегії доцільне формування 4 кластерів: зерно й масло в районі Одеси й Миколаєва, хімія в Южному, контейнери в районі Одеси.

Для виявлення резервів використання потенціалу кластерної концепції в портовому господарстві України і визначення напрямків на шляху до максимізації використання потенціалу морського кластера в регіоні Північно-Західного узбережжя Чорного моря було виконано анкетування. В результаті якого, за думкою експертів, самим важливим фактором, який впливає на розвиток кластерів, був визначений «рівень професіоналізму керівників в галузі». Другим за важливістю був визначений фактор

«система підготовки кваліфікованих спеціалістів». Третю позицію займає фактор «рівень наукових досліджень в галузі та ступінь їх практичної реалізації» [4].

Дослідження показало, що в Одеському регіоні повною мірою присутні і на досить високому рівні використовуються дві складові морського кластеру – наука і бізнес. Також є в наявності і владні структури, що забезпечують належне функціонування кластеру. Однак організація основних складових морського кластеру значно знижує ефективність його функціонування.

Одеський МТП з 2010 року активно бере участь в створенні та просуванні проекту кластеризації Одеського транспортного вузла. У 2010 році була створена робоча група, яка складалася з порту, обласної ради і вченого середовища, які розробили ряд документів, необхідних для створення і функціонування кластера, – Маніфест транспортного кластера, Положення про транспортний кластер на базі державного підприємства «Одеський морський торговельний порт» тощо.

За підтримки Олексія Гончаренко Одеська обласна рада Рішенням № 88-VI від 18 лютого 2011 року схвалила впровадження кластерної моделі розвитку транспортної інфраструктури Одеської області. Прийняті документи доки носять суто декларативний характер і ніяк не відбилися на роботі самого кластера, який де-факто існував і раніше [3].

Для ефективної реалізації кластерної концепції в морській галузі України пропонується Програма кластеризації, зміст якої наведений на рисунку 2.

Висновки. На основі проведеного дослідження для ефективної взаємодії бізнесу, влади, науки та освіти необхідно реалізувати наведені нижче заходи.

1. Сформувати Робочу (ініціативну) групу із числа співробітників ДП «Адміністрація морських портів України», підприємств портового співтовариства за участю представників регіональної влади, наукових і освітніх організацій галузі з

метою розробки організаційно-методичного забезпечення механізму створення морського кластера.

2. Вибрати і економічно обґрунтувати організаційно-економічну форму кластерного об'єднання на основі вивчення міжнародного досвіду функціонування кластерів у морській галузі та з урахуванням нормативно-правової бази України.

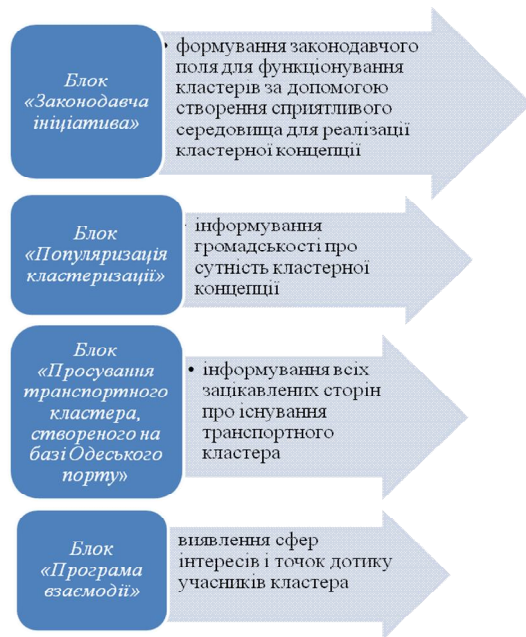


Рис. 2. Зміст Програми кластеризації морської галузі

3. Провести моніторинг потреб підприємств портового співтовариства з метою виявлення стимулів для учасників у взаємодії в системі «бізнес – влада – наука – освіта».

4. Розробити правила входження, а також порядок і умови участі в роботі морського кластера для забезпечення чіткої координації діяльності учасників у рамках кластера.

5. Розробити механізм залучення для участі в кластері, що містить, поряд із іншим, перелік переваг для учасників кластера перед іншими суб'єктами господарювання ДП «Адміністрація морських портів України» із пропозицією взяти на себе функції по створенню і координації роботи кластера із залученням представників наукового середовища.

Реалізація запропонованої кластерної концепції буде сприяти: посиленню міжфірмових потоків ідей і інформації; забезпеченню відповідності стратегій розвитку окремих підприємств загальній стратегії розвитку приморського регіону й портового господарства України; підвищенню кваліфікації працівників підприємств галузі; активізації інноваційної діяльності в галузі; рішенню ряду соціальних проблем у регіоні; зросту добробуту регіону і рівня конкурентоспроможності учасників.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Батурова Г.В. Региональные морехозяйственные кластеры как основа социально-экономического развития приморских территорий / Г.В. Батурова. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.2010.forumstrategov.ru/upload/documents/baturavaP132.pdf>
2. Вороной В. Вступительное слово / В. Вороной // Семинар-круглый стол «Взаимодействие бизнеса, науки, власти и образования в рамках морского кластера». – 23-24 мая. – 2013. – С.5-6.
3. Гребенник Н.Г. Основы реализации кластерной концепции в морехозяйственном комплексе Украины / Н.Г. Гребенник // Развитие методів управління та господарювання на транспорті: Зб. наук. праць. – Вип. 1(42). – Одеса: ОНМУ, 2013. – С. 45-56.

4. Кластер – главный источник объективной информации о рынке / *Официальный сайт ГП «Одесский морской торговый порт» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.port.odessa.ua/index.php/ru/press-tsentr/novosti/port/12823-klaster>*
5. Крыжановский С.В. Методические основы оценки перспективности создания морского кластера и практическая их реализация в Украине / С.В. Крыжановский, Н.Г. Гребенник // *Розвиток методів управління та господарювання на транспорті: Зб. наук. праць. – Вип. 28. – Одеса: ОНМУ, 2008. – С. 14-27.*
6. Ленчук Е.Б. Кластерный подход в стратегии инновационного развития зарубежных стран // Е.Б. Ленчук, Г.А. Власкин [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ecfor.ru/pdf.php?id=2010/5/04>
7. Наврозова Ю.А. Взаимодействие бизнеса, власти, науки и образования в рамках морского кластера / Ю.А. Наврозова // *Транспорт. – 2013. – № 22(762). – С. 62-64.*
8. Наврозова Ю. Что могут морские кластеры / Ю. Наврозова // *Порты Украины. – 2013. – № 5(127). – С. 20-21.*
9. Салтыков М.А. Морской транспортно-логистический кластер Приморского края и особенности его устройства / М.А. Салтыков // *Проблемы современной экономики. – 2009. – № 3 (31). – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=2790>*
10. Сингапурский морской инновационно-промышленный кластер [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://mysingapore.info/innovacionnaya-ekonomika-posingapurski/singapurskij-morskoj-innovacionno-promyshlennyj-klaster.html>

11. Соколенко С.І. Інноваційні кластери за кордоном та в Україні – інструмент розвитку конкурентоспроможності національної та регіональної економіки / С.І. Соколенко [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://rpp.nashaucheba.ru/docs/index-17132.html>
12. Формирование кластеров в Одесском регионе. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ucluster.org/blog/2010/10/formirovanie-klasterov-v-odesskom-regione/>
13. Чекаловець В.І. Передумови створення морського кластеру в Україні / В.І. Чекаловець, Н.Г. Гребенник // *Економіка транспортного комплексу: Зб. наук. праць. – Вип. 12. – Харків: ХНАДУ. – 2008. – С. 93-104.*
14. Этапы формирования кластеров. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ucluster.org/universitet/klastery-ukraina/2010-study/klasterizaciya-zaporozhskoj-oblasti/ehrapy-formirovaniya-klasterov>
15. European Network of Maritime Clusters. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.european-network-of-maritime-clusters.eu/>

Стаття надійшла до редакції 05.07.2013

Рецензенти:

доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Економічна теорія і кібернетика» Одеського національного морського університету **Г.С. Махуренко**

доктор економічних наук, старший науковий співробітник відділу ринку транспортних послуг Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України **С.В. Ільченко.**